

VÉKÁS LAJOS

AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV ELŐKÉSZÍTÉSE*

BEVEZETÉS

A Kormány 1998. áprilisában hozott határozatában¹ új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) megalkotását tűzte ki célul. A Kormány által létrehozott Kodifikációs Főbizottságnak 2001. őszére kell az új Kódex koncepcióját előterjesztenie. A koncepció kidolgozásán hét munkabizottság dolgozik, s az e munkabizottságok vezetőiből álló Szerkesztőbizottság feladata a részkonceptiók szerkesztése és egységes formába öntése. E feladat megvalósítása érdekében eddig több mint 60 tanulmány készült el, s további két tucat tanulmány megírása a közeljövőben várható. Mindez csupán jelzi a vállalkozás nagyságát.

I. AZ ÚJ KÓDEX MEGALKOTÁSÁNAK INDOKAIRÓL

1. Az új Ptk. megalkotását elsősorban az elmúlt évtized gazdasági és társadalmi átalakulása tűzte napirendre. Bármilyen magas szakmai színvonalon készült az 1959-es Kódex, a piacgazdaságra történt áttérés, az állam alapvetően megváltozott szerepe számos ponton – mindenekelőtt a tulajdoni viszonyok körében és a szerződési jogban – kikezdte ezt a szabályozást. Már önmagában a több mint félszáz módosítás mutatja, hogy az eseti reformok és a tüneti kezelések szintjét meg kell haladni. A hatályos törvény egykori szerzői előtt mégis őszintén fejet kell hajtani, hiszen az ő szakmai igényességük nélkül már rég makulatúrává vált volna egy olyan törvénykönyv, amelyet – 1953 és 1959 között – a magántulajdonosi rend

---

* Az ELTE ÁJK Tudományos Diákköri Konferenciáján tartott előadás szerző által szerkesztett változata.

¹ Az 1061/1999. (V.28.) Korm. hat-tal módosított 1050/1998. (IV.24.) Korm. hat.

szinte teljes likvidálásának korszakában alkottak meg; kizárólag a kivételes szakmai kvalitásoknak, elsősorban a normák megfelelő szinten absztrahált voltának köszönhető, hogy a vagyoni forgalom viszonyait a hatályos Ptk. – ha nem is nehézségek nélkül – jobbra még ma is képes kielégíteni.

2. A jelenlegi Ptk. hatálybalépése óta eltelt négy évtized természetesen már a rendszerváltozás nélkül is hozott volna olyan fejleményeket, amelyek egy átfogó reformot indokolnának. Szinte csak jelzésszerűen utalnunk kell az általános szerződési feltételek alkalmazásának elterjedésére, az elektronikus kereskedelem nálunk is egyre gyakrabban és mind szélesebb körben jelentkező igényeire, a Ptk.-en kívüli polgári jogi tartalmú törvények (társasági törvény, szerződési jogi törvény, szabadalmi törvény, védjegy törvény stb.) alkotására, illetve újraalkotására stb. S akkor még nem is említettük azokat a változásokat, amelyek a Ptk. bírói gyakorlatában jöttek létre, s amelyeknek szerves beépítése a törvényi jogba viszont ugyancsak kívánatosnak tekinthető.

3. Az új Ptk. megalkotását szükségessé tevő tényezők közül külön is említeni kell az Európai Unió jogalkotását, amely – a Társulási Szerződés által támasztott jogharmonizációs kötelezettségünk következtében – a magánjog területén is szinte minden évben újabb és újabb adaptációs feladatot támaszt a nemzeti jogalkotás számára. A legújabbban cseperedő, egyelőre csak részkérdésekre kiterjeszkedő Brüsszelben alkotott magánjogot *közösségi magánjognak* (a német irodalomban: *Gemeinschaftsprivatrecht*-nek) szokták nevezni.

Kétségtelen tény, hogy az Európai Unió integratív eszköztára eredetileg és hagyományosan évtizedeken át inkább a közjoggal kapcsolódott össze. Maga a Római Szerződés éppen csak érintett magánjogi kérdéseket, így a belső piaccal kapcsolatos jogharmonizációt előíró szakaszban vagy a kereskedelmi társaságok egyik tagállamból a másikba áttelepülésekor illetve összeolvadásakor történő kölcsönös elismerésére vonatkozó szakaszban.² S noha voltak, akik már évtizedekkel ezelőtt előre látták,

---

² Art. 95., ill. Art. 239. [az Amszterdami Szerződés nyomán készített „konszolidált változat” (97/C 340/02) cikkely-számozása szerinti számok, ld.: *von der Groeben/Thiesing/Eckermann*: Kommentar zum EU-/EG-Vertrag, Annex.⁵ Baden-Baden 1999, 151. skk.o.]

hogy az európai közösségi jog hatásai a magánjogot is el fogják érni,³ ez a jövődőlés csak a legutóbbi évtizedekben vált szélesebb körben érvényesülő valósággá. Először a tágabb értelemben vett magánjog „perifériáin” (a társasági jogban, a kereskedelmi képviseleti szerződés körében, az iparjogvédelem területén, a szerzői jogban és az egyedi munkajogban) alkottak Brüsszelben irányelveket illetve rendeleteket. A magánjog centrális intézményei körében ez a közösségi jogalkotás még ma is kivételes és fragmentáris. Megállapíthatjuk, hogy elsősorban az Európai Unió erőteljes fogyasztóvédelmi politikája legitimálja ezt a közösségi magánjogi jogalkotást. A Római Szerződés 100a (jelenlegi 95.) cikkelye adta meg ezt a közösségi hatáskört, de azt sokan – elsősorban a szubszidiaritás alapelve [3b Art. (2) bek., jelenlegi 5 Art. (2) bek.] és a viszonylagossági elv [3b Art. (3) bek., jelenlegi 5 Art. (3) bek.] alapján – kérdésessé tették.⁴ Az Amszterdami Szerződés éppen ezért megerősítette a közösségi hatáskör legitimitációját [153 Art. (3) bek. b)].

Az Európai Unió (illetve jogelődei) 1985 óta hoznak fogyasztóvédelmi célzatú irányelveket. A termékfelelősségről szóló 85/374/EGK sz. Irányelv sikeresnek mondható pályát futott be. Az uniós tagállamokon kívüli több ország – köztük hazánk is – átvette, az 1993. évi X. törvénnyel. Ez az Irányelv határozott fogyasztóvédelmi céljai mellett kifejezett hangsúlyt helyez a versenysemlegesség szempontjára is. Ezért – szemben az alább tárgyalandó többi fogyasztóvédelmi irányelvvel – nem minimum-követelményt fogalmaz meg az átvevő országok számára. A versenyszempontok honorálása érdekében a fogyasztóvédelmi irányelv felülről is behatárolja a termékfelelősség terjedelmét, és kötelező jelleggel határozza meg a gyártó (importáló) vállalatnak a termék által okozott kárért megállapítandó felelősségét. Az a körülmény, hogy a magyar törvényhozó nem a Ptk.-be építette be a termékfelelősségi irányelvet, csak részben szolgálhat magyarázatul arra, hogy a BH-ban mindmáig egyetlen

---

³ *Hallstein*, Walter: Angelichung des Privat- und Prozessrechts in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft. *RabelsZ* 28(1964) 211. skk.o.; *Lecourt/Chevallier*: Comment progresse le rapprochement des législations européennes? *Recueil Dalloz Sirey*, *Partie chronique* 1965, 147. skk.o.; *Kötz*, Hein: *Festschrift Zweigert*. Tübingen 1981, 481. skk.o.

⁴ A problémakörhöz összefoglaló jelleggel l. Norbert *Reich*: *Europäisches Verbraucherrecht* (3. kiadás) 1996.

olyan bírósági döntést tettek közzé, amely a termékfelelősségi törvényen alapul.⁵ Ez ugyanis arra vall, hogy sokkal több ilyen határozat nem is lehetett, vagyis hogy a termékfelelősség intézménye még nem él igazán a gyakorlatban.

A többi fogyasztóvédelmi irányelv a szerződési jogot érinti. Ezeket és az átvételükről rendelkező magyar jogszabályokat az alábbi táblázat foglalja össze:

Irányelv	Átvétel a magyar jogba
85/577/EEC to protect the consumer in respect of <i>contracts negotiated away from business premises</i> 87/102/EEC for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning <i>consumer credit</i> , amended by Directive 90/88/EEC	Ptk. új 377. § és a 44/1998. (III. 11.) Korm. sz. r. A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. tv. 7. §-a és a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. tv. 212-214. §-ai
90/314/EEC on <i>package travel, package holidays and package tours</i> 93/13/EEC on <i>unfair terms in consumer contracts</i>	213/1996. (XII. 23.) Korm. sz. r. és 214/1996. (XII. 23.) Korm. sz. r. Ptk. új 205. § (3), (5), (6) bek-i, 207. § (2) bek., 209-209/D. §-ok; Ptké. II. (1978. évi 2. tvr.) 5/A-5/C. §-ok; 18/1999. (II. 5.) Korm. sz. r.
94/47/EC on the protection of purchasers in respect of certain aspects of contracts relating to the purchase of the right to use immovable properties on a <i>timeshare</i> basis	20/1999. (II. 5.) Korm. sz. r.
97/7/EC on the protection of consumers in respect of <i>distance contracts</i> 1999/44/EC on certain aspects of the <i>sale of consumer goods and associated guarantees</i>	17/1999. (II. 5.) Korm. sz. r. Átvételi határidő az uniós tagállamoknak: 2002. január 1.

Ezeknek az irányelveknek közös sajátosságuk, hogy a fogyasztót *kógens* szabályokkal megállapított *minimumjogok* biztosításával védik. Az átvétel során a nemzeti jogok az irányelvben adottnál több jogot garantálhatnak tehát a fogyasztónak, de kevesebbet nem állapíthatnak meg. A kógenia egyoldalú: a szabályoktól csak a fogyasztó javára lehet eltérni. A diszpozitivitás ilyen mérvű kizárása meglehetősen idegen a szerződési

⁵ BH 2000/8.sz. 350.sz.

szabadság elvére épülő klasszikus magánjogi felfogástól. Mindenekelőtt emiatt (és az alább még röviden érintendő részletproblémák miatt) idegenkednek a tagállamok attól, hogy a hagyományos elvekre épülő magánjogi kódexeikbe illesszék az uniós irányelvekben megjelenő európai fogyasztóvédelmi magánjogot.

Áttekintve ezeket az irányelveket, a fogyasztói hitelszerződésről, az utazási illetve utazásszervezési szerződésről, továbbá az ingatlan időben megosztott használati jogának megszerzéséről szóló rendelkezések *egy-egy szerződéstípust* érintenek, és így szerkezetileg a szerződésekre vonatkozó különös szabályok közé illenek.

A Polgári Törvénykönyvbe illesztésnek a *fogyasztói hitelszerződés* valamint az *utazási* illetve *utazásszervezési* szerződés esetében nem lett volna akadálya, hiszen az e szerződésekre vonatkozó európai uniós szabályok viszonylag egyszerűen megtalálnák helyüket a Ptk. XLIV. fejezetében illetve 415. és következő §-aiban. A jogalkotó mégsem ezt az utat választotta, hanem – véleményünk szerint nem igazán szerencsés módon – a szó szerinti fordítás és a külön jogszabályokban történő elhelyezés mellett döntött. Az utazási illetve utazásszervezési szerződésekre vonatkozó Irányelv átvételével kapcsolatban alkalmazott kormányrendeleti szint maga is aggályosnak tűnik (csakúgy mint a többi hasonló megoldás), a fogyasztói hitelszerződésnek két különböző törvényben történt elhelyezése pedig szinte megmagyarázhatatlan.

Nehezebb megtalálni a Ptk.-ban az *ingatlan időben megosztott használatának* megszerzéséről szóló rendelkezések helyét, bár az Irányelv kifejezetten a szerződéses oldalt állítja a középpontba. Ezért a szabályozás problematikáját egyértelműen egy sajátos használati kötelemként lehetne fel fogni. Gondolni kell mégis arra, hogy a használati kötelelem mögött nyilvánvalóan dologi jogi és polgári jogi társasági elemek is meghúzódnak.

A *tiszteletségtelen általános szerződési feltételek* szabályozására hozott irányelvet a magyar törvényhozó a Polgári Törvénykönyvbe ültette át. Az átvétel dicséretes törekvésként értékelhető: a szerves, valódi integrációra irányuló kísérletként. Az átültetés hibáiról és fogyatékoságairól más

helyen fejtettük ki álláspontunkat, és ott tettünk javaslatokat kijavításukra is.⁶

Az Európai Közösségek fogyasztóvédelmi irányelveinek⁷ cikkében haladó sora 1999-ben elérte a klasszikus kötelmi jog középpontját: „a fogyasztói adásvétel egyes kérdéseiről és a kapcsolódó jótállásról” szóló 1999/44/EK.sz. irányelv⁸ olyan problémákat vet fel, amelyek – a jogharmonizációs átvétel során – több alapvető intézmény szabályainak lényegi újragondolását teszik szükségessé. A hibás teljesítés fogalmi köre, a kellékszavatossági jogok rendszere és a jótállás mellett centrális kérdés a szavatossági igények érvényesítési határidőinek az Irányelvre tekintettel lévő megfelelő rendezése és – nem utolsó sorban – az eladó visszereseti igényének biztosítása.

Az Európai Unió által hozott magánjogi irányelveknek a magyar jogba történő szerves beépítése is sikeresebben valószínűsíthető meg az 1998-ban megindult átfogó kodifikációs munkálatok keretében.

4. Mindezekkel együtt nyilvánvaló, hogy az új Ptk. elsősorban a hatályos magyar magánjogra épül. A törvényhozó akkor teljesíti legjobban feladatát, ha a bírói gyakorlatban szervesen változó magánjogi anyagot csak ott haladja meg, akkor egészíti ki, ahol és amikor az előbbieken összefoglalt tényezők a módosítást feltétlenül indokolják. Röviden úgy is mondhatjuk, hogy az új Polgári Törvénykönyv nem jelent majd egészében új magánjogot (ez nyilvánvalóan abszurd is volna), hanem megújítja, kiegészíti, korszerűsíti azt. A Kódex újdonsága mindezek miatt részben szerkezeti és formai megújulás, s csak részben jelent tartalmi változtatást is.

a) Ezzel függ össze az is, hogy a most folyó kodifikációs munkálatok egyetlen külföldi törvénykönyvet sem tekinthetnek kizárólagos mintának,

---

⁶ *Vékás Lajos*: Fogyasztóvédelmi magánjog és az új Polgári Törvénykönyv, in: *Bérczi Imre Emlékkönyv*. Szeged, 2000., 553-562.o.; *úő*: Az általános szerződési feltételekre vonatkozó szabályok módosításáról. *Jogtudományi Közlöny* LIV(2000) 12. sz.

⁷ A korábbi fogyasztóvédelmi irányelvekhez és átvételükhöz l.: *Király Miklós*: Az Európai Közösségek irányelveinek hatása a szerződési jogra a fogyasztóvédelem területén, *Magyar Jog* XLVII(2000) 325-338. o.

⁸ Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999 on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees (a továbbiakban: Irányelv).

a törvényhozás modelljének. A klasszikus magánjogi kódexek (Code civil, Osztrák Ptk., BGB, Svájci Kötelmi Törvény, illetve ZGB) számos tapasztalata már a jelenlegi Ptk.-át megelőző tervezetekbe (1901, 1913, 1928), illetve magába a Ptk.-ba is beépült. Az újabb külföldi törvényalkotások közül a legtöbb tanulsággal az 1992-ben (két könyv kivételével) lezárult holland magánjogi törvényhozás eredménye: a Holland Ptk. szolgálhat, de ez is csak bizonyos rész megoldások tekintetében.

b) Ugyanez mondható el a – mindenekelőtt a szerződési jogra vonatkozóan – restatement-szerű modell-törvénytervezetekről is: igen sokat lehet tanulni belőlük, de eredményeik szerves beépítését nem lehet egyszerű másolással helyettesíteni. Egy 1982 óta dolgozó, időközben uniós támogatással is működő és elsőrangú tudósokból álló szakértői bizottság (vezetőjéről, a dán jogászprofesszorról kapott nevén: „Lando-Bizottság”) a közelmúltban már módosított és kiegészített formában tette közzé az európai szerződési jogra vonatkozó szabályozási elveit. A szerződések általános szabályaira vonatkozó, jellegükben az amerikai Restatement-ekre hasonlító, mintaszabályokat („Principles”) adó javaslatok kilenc alfejezetbe csoportosítva készültek el.⁹ Hasonló célú tudományos megalapozottságú kodifikáció zajlott az UNIDROIT égisze alatt is. Ez a szakértői csoport 1994-ben az előbbihez hasonló jellegű javaslatot tett közzé, ugyancsak a szerződési jog általános szabályaira vonatkozóan, de még hangsúlyozottabban a kereskedelem igényeihez mért jogi megoldások-

---

⁹ Az átdolgozott és bővített javaslatot l.: EJLR 1(1998/99), 3.sz., 365. skk. o. Az egyes alfejezetek a következők: általános rendelkezések, szerződéskötés, képviselő, a szerződés érvényessége, a szerződés értelmezése, a szerződés tartalma és joghatásai, a szerződés teljesítése, a szerződésszegés és általános következményei, különös szerződésszegési szankciók. Ismertető és elemző cikkek: EJLR 1(1998/99) 3.sz.; Olsen, Lena: The Choice of the Aggrieved Party – An Analysis of the Remedies in the Principles of the European Contract Law. ERPL 7(1999) 21. skk.o. Az első változatot [Lando/Beale (eds.): Principles of European Contract Law, Part I. Dordrecht 1995] elemzi Zimmermann, Reinhard: Konturen eines Europäischen Vertragsrechts. JZ 50(1995) 477. skk.o.; uő: ZeuP 3(1995) 731. skk.o. Az „in statu nascendi” gondolatokhoz l.: Lando, Ole: Principles of European Contract Law. RabelsZ 56(1992) 261. skk.o. [uez: Am. J.Comp.L. 40(1992) 573. skk.o.]; uő: Is Codification needed in Europe? Principles of European Contract Law and the Relationship to Dutch Law. ERPL 1(1993) 157. skk.o.; Drobnič, Ulrich: Ein Vertragsrecht für Europa, in: Festschrift Steindorff. Berlin 1990, 1141. skk.o.

kal.¹⁰ Ez a magánjavaslat már eddig széleskörű gyakorlati elismerésben is részesült: a nemzeti és nemzetközi jogalkotás modelljeként szolgált, szerződés-kötési tárgyalásoknál alkalmazták, szerződésben választott jogként kötötték ki, perben és ítéletben érvként hivatkoztak szabályaira stb.¹¹ S ezek a tudományos „magánvállalkozások” ma már egy egész Európát átszövő hálózat keretei között folynak, és egyre ambiciózusabb célokat tűznek maguk elé. A szerződési általános szabályok és a dologi szerződésbiztosítékok kidolgozása mellett jogegységesítő kodifikációs tervezetek készülnek a kötelmi jog egyéb kérdéseiről (így a kártérítési felelősségi jogról, a jogalap nélküli gazdagodásról és a megbízás nélküli ügyvitelről) is.

II. AZ ÚJ PTK. MONISTA KIINDULÓPONTJÁRÓL, TARTALMI HATÁRAIRÓL ÉS BELSŐ SZERKEZETÉRŐL

1. Az új Ptk. tartalmi határait keresve, mindenekelőtt az a kérdés merül fel (és itt csak azzal foglalkozunk¹²), hogy a Kódex kiterjedjen-e a keres-

---

¹⁰ UNIDROIT-Principles of International Commercial Contracts. Rome 1994. A szöveget közli a EJLR 1(1998/99) 3.sz. is: 345. skk.o., ismertető és elemző cikkekkkel; v.ö. még: *Bonell*, Michael Joachim: Das UNIDROIT-Projekt für die Ausarbeitung von Regeln für internationale Handelsverträge. *RabelsZ* 56(1992) 274. skk.o.; *uő.*: The UNIDROIT-Principles of International Commercial Contracts and CISG. *ULR-RDU* 1(1996) 26. skk.o.; *Hartkamp*, Arthur: The UNIDROIT-Principles for International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law. *ERPL* 2(1994) 341. skk.o.; részletes bibliográfia a Javaslatához: u.o. 210. skk.o., 423.o., 626. sk.o., 808.o.; további cikkek: 219. skk.o., 652. skk.o.; *ULR-RDU* 2(1997) 441. skk.o.; *ULR-RDU* 3(1998) 397. skk.o.

¹¹ *Bonell*, Michael Joachim: The UNIDROIT-Principles in Practice, *ULR-RDU* 2(1997) 34. skk.o., 178. skk.o.; v.ö. még: *Summers*, Robert S.: Unification in Private Commercial Law in Europe. *ZeUP* 7(1999) 201. skk.o.; *Kramer*, Ernst A.: Die Gültigkeit der Verträge nach den UNIDROIT-Principles. *ZeUP* 7(1993) 209. skk.o. Az átdolgozás terveiről és az UNIDROIT egyéb munkaprogramjairól: *Bonell*: *ULR-RDU* 3(1998) 275. skk.o. (276.o.). A két javaslat összehasonlításához illetve együttes elemzéséhez: *Bonell*, Michael Joachim: *ULR-RDU* 2(1996) 229. skk.o.; *Goode*, Roy: *ULR-RDU* 2(1997) 231. skk.o.; *Michaels*, Rolf: *RabelsZ* 62(1998) 58. skk.o.; *Remien*, Oliver: *RabelsZ* 62(1998) 627. skk.o.

¹² Az új Ptk. és a magánjog más területeinek viszonyához már több tanulmány megjelent. Így a családjoghoz *l.*: *Kőrös* András: A Ptk. és a családjog kapcsolata – a gyakorló jogász

kedelem, az üzleti élet magánjogi szabályozásban részesíthető viszonyaira is (*monista eh*, egységes szabályozás), vagy pedig engedje át ezeket egy kereskedelmi (vállalati) törvénykönyvnek, s saját szabályainak hatályát korlátozza a magánszemélyek magánjogi viszonyaira (*dualista eh*, megketőzött, kereskedelmi jogias kodifikáció).

a) Ismeretes, hogy a múlt században a magyar jogfejlődés az – akkor tipikusnak tekinthető – utóbbi utat járta. Az 1875. évi XXXVII. tc-ben megalkotott *Kereskedelmi Törvény* (Kt.) kiemelte a kereskedők, a kereskedelmi társaságok és a kereskedelmi ügyletek jogi rendezését az – alapvetően szokásjogi – általános magánjogi normák hatálya alól, és létrehozta a kereskedelem sajátos magánjogát. Nem lehet csodálkozni azon, hogy az 1989/90-es nagy társadalmi változások, elsősorban is a magántulajdonosi rend és a piaci viszonyok generális visszaállítására irányuló határozott törekvések közepette sok jogászban szinte reflexként is felmerült a kereskedelmi jogi kodifikáció iránti igény,¹³ sőt – ennek a múlt századi megoldásnak elméletileg megújított változataként – egy „vállalati jogi” kódex terve is megfogalmazódott.¹⁴ Ezt a – nyilvánvalóan nosztalgikus

---

szemével. Polgári jogi kodifikáció I (1999) 1.sz. 3-9. o.; *Weiss* Emília: Az új Ptk. és a családjogi viszonyok szabályozása. Polgári jogi kodifikáció II (2000) 2.sz. 4-13. o. A családjognak a magánjogba történő kodifikációs újraintegrálását tervezik több más volt szocialista országban, így Csehországban, Lengyelországban, Litvániában is. A munkajoggal kapcsolatos rendszertani problémákhoz l.: *Radnay* József: A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra. Polgári jogi kodifikáció I (1999) 1.sz. 9-14. o.; *Prugberger* Tamás: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre. Polgári jogi kodifikáció II (2000) 2.sz. 19-26. o. A társasági jog elhelyezéséhez l.: *Kisfaludi* András: A társasági jog helye a jogrendszerben. Polgári jogi kodifikáció II (2000) 3.sz.

¹³ L. pl.: *Bárdos* Péter: A kereskedelmi jog alapjairól, *Gazdaság és Jog* 4(1996), 13-17. o. [A vita az önálló kereskedelmi jogi (vállalati jogi) kodifikációról olykor más témák kapcsán, más mezben „rangrejtve” is folyt, l.: *Kecskés* László: A civilisztikai és gazdasági jogalkotás irányairól. *Magyar Jog* XXXVIII(1991) 202. skk. o. (204. o.), illetve *Sárközy* Tamás: A társasági törvény felülvizsgálatáról. *Magyar Jog* XXXVIII(1991) 416. skk. o. (417. o.).] V.ö. (néhány szomszédos ország törvényhozási megoldására illetve tervére is utalva): *Harmathy* Attila: *Zivilgesetzgebung im mittel- und osteuropäischen Staaten*. ZEuP 6(1998) 553-563. o. (560. sk. o.).

¹⁴ A kereskedelmi jognak "vállalati jogként" történő elfogadtatásáról jogalkotáspolitikai célkitűzéssel *Sárközy* Tamás: A gazdaság joga, mint az Európai Unióhoz való csatlakozás hajtóereje, *Gazdaság és Jog* 6(1998), 9-16. o.; *úő*: A Kereskedelmi Törvény esetleges koncepciója. *Gazdaság és Jog* 7(1999) 3-6. o.; az ellentétes álláspontot – főleg külföldi

jogtörténeti emlékek által is táplált, de a szocialista gazdasági jog hatásától sem mentes – jogalkotási megoldást támogatja magának a Kt-nek évszázados (igaz: évtizedekig „nyugvó”) hatálya. Ebbe az irányba hat az üzleti életben fontos szerződések mind a mai napig hiányzó, hiányos vagy tökéletlen jogi rendezettsége és a gazdasági társaságoknak a Polgári Törvénykönyvön kívüli szabályozása az 1989. évi VI. törvényben, majd az 1997. évi CLXIV. törvényben. A leendő Ptk. koncepcionális megalkotásánál megkerülhetetlen volt ezért a kereskedelmi jog problémája.

Az éles elméjű elemzők már az önálló kereskedelmi jogok virágkorában és a külön kereskedelmi jogi kódexek alkotásának századában, a 19. században is tudták, hogy a kereskedelmi jog megjelenése és léte viszonylag esetleges, múló, konkrét *történelmi körülményekre* visszavezethető okokban keresendő.¹⁵ Martin *Wolff* a német jogról összeállított angol nyelvű kézikönyvben azt írja: „A tény, hogy a német törvényhozó még a magánjogi törvénykönyv elfogadása után is szükségesnek tartotta a külön kereskedelmi jogi kódexet, inkább a kiüríthatatlan megszokásban és a francia jog példájában találja gyökereit, semmint az ésszerűségben.”¹⁶

Külön kereskedelmi jogra, pontosabban: a kereskedelmi forgalom külön magánjogára – akár a kereskedelmi ügyletek, („*actes de commerce*”) jogaként, mint a *Code de commerce*-ben, akár a kereskedők („*Kaufleute*”) jogaként, mint a német *Handelsgesetzbuch*-ban – akkor van szükség, amikor az üzleti forgalomhoz elengedhetetlen rugalmasságot, áttekinthetőséget, gyorsaságot az általános magánjog és perjog nem biztosítja. A kereskedelem ugyanis nem tűri a mereven formális, nehézkes jogi szabályozást, illetve a bizonytalan és lassú jogszolgáltatást.

---

példákkal meggyőzően érvelve – *l.: Domján Éva: A polgári jog és a kereskedelmi jog szerkezetéről. Magyar Jog XXXVIII(1991) 751. skk. o.; továbbá Vékás Lajos: Szükség van-e kereskedelmi magánjogra? Magyar Jog XLV(1998) 705-714. o.*

¹⁵ A kereskedelmi jog történeti és összehasonlító jogi modern értékelését *l. Raisch, Peter: Die Abgrenzung des Handelsrecht vom Bürgerlichen Recht, als Kodifikations problem im 19. Jahrhundert. Enke Verlag: Stuttgart 1962., 141 p.; utó: Geschichtliche Voraussetzungen, dogmatische Grundlagen und Sinnwandlung des Handelsrechts. Verlag C.F. Müller: Karlsruhe 1965, 310 p.; v.ö. Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog, 1975, 168.skk. o.*

¹⁶ *Wolff, Martin: Commercial Law, in: Manual of German Law I. k. His Majesty's Stationery Office: London 1950, 210-274. o. (211. o.).*

Ezért alkották meg a kereskedők a maguk külön jogát (*jus/lex consuetudo mercatorum*) a késő középkor újráleedő kereskedelmi kapcsolatait bénító feudális joggal szemben. A kereskedők maguk alkotta (regionális, helyi stb.) külön szokásjoga és elkülönült jogszolgáltatási rendszere alakul át a kereskedelem államilag alkotott jogává és állami (még ha gyakran külön-) jogszolgáltatássá. Legelőször *Colbert* „Ordonnance sur le commerce de terre”-jében (1673) és „Ordonnance sur le commerce par mer”-jében (1681), majd a 19. század törvénykönyveiben: a – valamennyire minden kereskedelmi törvénykönyv ősanjának tekinthető – francia *Code de commerce*-ben (1807), a spanyol kódexben: *Código di Comercia* (1829), a német államok közös kereskedelmi törvénykönyvében: *ADHGB* (1861), az olasz kereskedelmi törvénykönyvben (1865, 1883), az egységes német állam kereskedelmi törvénykönyvében: *HGB* (1897) stb. Ezek sorába illeszkedett a – német *ADHGB* mintáját követő, sőt helyenként másoló – magyar Kereskedelmi Törvény (Kt.: 1875. évi XXXVII. törvény) is.

Grosschmid mutatott rá egy 1883-as előadásában, hogy amikor „a mai európai jogokban a kereskedelmi joggal, mint a magánjogtól formailag különvált jogegésszel találkozunk, e jelenségnek okai nem lehetnek olyanok, amelyek magának a jognak avagy a kereskedelemnek mélyebb természetével feltétlenül kapcsolatban lennének. Más szóval nem belső, absolut, hanem külső, relatív, konkrét, történeti okokról lehet itt legfőképpen szólni”.¹⁷ Ugyanő felfigyelt már a kereskedelmi jog és a „polgári magánjog” egységesítésére irányuló törekvésekre, s e tendenciák okaira is: „...tény, hogy a kereskedelmi jog az általános magánjogtól elválasztó határaiban, bizonyos positivismuson, s inkább önkényes mint a dolgok természetéből stringenter meríthető meghatározásokon nyugszik. Ennek következtése, hogy a gyakorlati életben ugyanazon vagy belsőleg alig különböző jogviszonyok igen eltérő jogszabályok, t.i. egyrészt a kereskedelmi jog, másrészt a közönséges magánjog alá esnek, amivel kapcsolatos, miképp e határvonalak felösmerése konkrét esetekben igen nehéz. ... Mindez veszélyezteti a jognak egységét, biztonságát”.¹⁸ *Grosschmid* hi-

---

¹⁷ *Grosschmid* Béni: A kereskedelmi jognak különválásáról, in: *Magánjogi tanulmányok* 1. k., Grill: Budapest 1901, 719-725. (723.) o.

¹⁸ U. o. 724. sk. o.

vatkozik arra is, hogy az akkor vadonatúj svájci Kötelmi jogi törvény (OR 1881, hatályba lépett 1883. január 1-én) „a kereskedelmi jog anyagát is felöleli”; s ehhez hozzáfűzi: „más államokra nézve is alig lehet kételkedni, miként elvi akadályok az egységesítés ellen nem lehetnek, s a jövő iránya attól függ, mennyiben sikerül tényleg és egységes szabályban a jogviszonyoknak a kereskedelmi életre is kiterjedő vonatkozásaival megnyugtatólag leszámolni. ... Ha a nyugati államokban az egységesítés megérlelődik, a mi törvényhozásunk sem fog soká hátramaradni”.¹⁹

b) A 20. század egyértelműen ezt a jogfejlődési tendenciát, vagyis a külön *kereskedelmi jogi kodifikáció visszaszorulását* igazolta, és a kereskedelmi jog magánjogias részeinek az általános magánjogba olvadását hozta magával. Svájcban az egységes OR [és ZGB (1907)] végképpen feleslegessé tette külön kereskedelmi jogi kódex megalkotását; Olaszországban az 1940-42-ben alkotott *Codice civile*,²⁰ legújabbban pedig a *holland Polgári Törvénykönyv* (1992)²¹ fogadta magába a korábban különálló kereskedelmi magánjogot.

Ehhez hozzátehetjük, hogy az angol *common law* – már a 18. században képes lévén a kereskedők, a kereskedelem igényeinek fokozatos kielégítésére – nem is fejlesztett ki külön „kereskedelmi magánjogot”. Helyette inkább – Lord Mansfield munkásságának köszönhetően – magába olvasztotta a jobbra nemzetközileg kialakult kereskedelmi szokásjogot. Így azután logikus volt, hogy a kereskedelem számára is elsődleges jelentőségű vételi jog kodifikációjára: *Sale of Goods Act* (1893) szintén egységes formában, a kereskedelmi és (néhány kivétellel) a hétköznapi adásvételre egyaránt kiterjedő módon került sor. Chloros joggal sorolja az angol jognak a kontinentális jogok számára is büszkén például felmutatható vívmányai közé a magánjog-kereskedelmi jog dualizmusának meghaladá-

---

¹⁹ U. o. 725. o.

²⁰ L. *Rotondi* Mario: Entstehung und Niedergang des autonomen Handelsrechts in Italien, AcP 167 (1967), 29-63. o.

²¹ Az 1947 óta készülő Kódex első két könyve (Személyek és Családjog illetve Jogi Személyek) már korábban hatályba lépett, egyes szerződéstípusok szabályozása és az öröklési jog megújítása pedig folyamatban van, csakúgy ezekhez társulhatnak még a tervezett könyvek a szellemi alkotások jogáról illetve a nemzetközi magánjogról. V.ö.: *Kisfaludi* András: Hollandia új Polgári Törvénykönyvének néhány tanulsága a Magyar Kodifikáció számára. Polgári Jogi Kodifikáció I(1999) 2. sz. 22-26. o.

sát a magánjog európai egységesítésének lehetőségeiről szóló tanulmányában, amelyben e téma kapcsán annak a meggyőződésének ad hangot, hogy az egységes magánjog felé a monizmus irányába mutat.²²

Megmutatkozik ez a tendencia még azokban a jogrendszerekben is, amelyek (mint pl. a francia, a német, az osztrák) fenntartják – elsősorban a tradíció erejétől indítva – külön kereskedelmi jogi törvénykönyveiket. Így pl. a francia Code civil társasági jogi szabályainak 1978-as reformja²³ során olyan általános rendelkezések kerültek a magánjogi kódexbe (1832. és köv. Art.-k), amelyek minden társasági formára érvényesek.²⁴

A kereskedelmi törvénykönyvek megalkotása körüli történelmi körülmények elemzése és – főleg – az azóta bekövetkezett változások abba az irányba mutatnak,²⁵ hogy régóta nincs ún. kereskedelmi magánjog, (még a létező kereskedelmi jogi törvénykönyvekben is összezsugorodott ez a terület), és a jövőben sem lesz rá szükség. Ezért nem kell, sőt nem is lehet ma már olyan kereskedelmi jogi (vállalati jogi) törvénykönyvet készíteni, amely e szféra „sajátos magánjogát” is felölelné. Legfőképpen azért nem, mert ilyen sajátos magánjogra nincs igény. A kereskedők, a kereskedelem nem kívánnak külön magánjogi szabályokat, sem a szerződések körében, sem más területeken. Nincs erre szükségük, hiszen a magánjog szabályai évtizedek óta képesek kielégíteni a kereskedelem igényeit is, mivel a magánjog „kereskedelmi jogiasodott”. Ennek a jogfejlődési tendenciának az elfogadására nálunk is megvannak a – polgárok-nak a vagyoni forgalomban történő eligazodási képességében, iskolázottságában, üzleti jártasságában stb. gyökerező – feltételei.

Még a kereskedelmi jognak, mint diszciplinának²⁶ a sajátosságait és létjogosultságának indokait összegezõ fejtegetések is kevés ún. normatív

---

²² *Chloros* A.G.: Principle, Reason and Policy in the Development of European Law. I.C.L.Q. 17(1968) 849. skk. o. (866. o.).

²³ Loi n. 78-9 du 4 janv. 1978.

²⁴ *Chartier* Yves: La société dans le Code civil après la loi du 4 janvier 1978, JCP 1978 I., 2917. o.

²⁵ Ezek részletesebb bemutatását l. *Vélekedés*: 14. lj.-ben i.m.

²⁶ A kodifikációs és diszciplináris szempontok – természetesen – lényegesen különbözőek. Ezért a kereskedelmi jog tudományos művelése és egyetemi oktatása nem az önálló kereskedelmi jogi törvénykönyv függvénye. Egyrészt különálló kódex (pl. Franciaországban, Németországban) csak részben adja a kereskedelmi jognak, mint diszciplinának a normatív hátterét, hanem számos külön törvény társul hozzá. (Itt figyelmen kívül

érvet tudnak felsorolni.²⁷ Ezeknek a jellegzetességeknek többsége sem korlátozódik ma már a kereskedők ügyleteire, hanem – mint utaltunk rá – általános magánjogi szabályozási jellemvonásnak tekinthető, ha a fogyasztói ügyletekre megfelelő kivételeket engedünk (amint erre még vizs-
zátérünk). Történetileg szemlélve a kereskedők szerződéses kapcsolataiban valóban a magánautonómia kiteljesedésének legfőbb példáit találhatjuk; de a magánautonómia elismerésének legfontosabb jogi következményei már rég az általános magánjogban is elfogadottak: így a szerződések tartalmi szabadságának elve és az ebből következő diszpozitivitás,²⁸ a messzemenő formai szabadság²⁹ stb. Ugyanúgy nem tekinthető a kereskedők szerződéses kapcsolataira korlátozhatónak a szabályozás lehető egyszerűségének és rugalmasságának követelménye, csakúgy mint a jogbiztonság igénye sem. Másfelől az egykor csak kereskedőkkel szemben támasztható magasabb forgalmi követelmények már döntő többségükben általánosodtak (ha a fogyasztók indokolt privilégiumaitól eltekintünk): így a megvizsgálási kötelezettség³⁰ és hasonlóak. (Egyet – természetesen – nem lehet nem észrevenni: a történeti fejlődés menetében az általános magánjog mai fejlettségi szintjéhez és a magánjog egységesítéséhez a kereskedők külön magánjoga kiemelkedően jelentős mértékben járult hozzá.³¹ Ezt az avangard-szerepet játszotta - mutatis mutandis – sok vonatkozásban a peregrinusok külön joga, a *ius gentium* a római szer-

---

hagyhatjuk a kereskedelmi jognak, mint diszciplínának eltérő határvonalait a német illetve francia jogban). Másrészt a kereskedelmi jogot diszciplínárisan külön művelik olyan jogrendszerben is, ahol nincs külön kereskedelmi jogi kódex (a legjobb példa erre Svájc); v.ö.: *Bucher*, Eugen: *Der Gegensatz von Zivilrecht und Handelsrecht*. Festschrift Meier-Hayer. Schulthess: Zürich 1972, 1-14. o. A rendkívül hasznos kézikönyv-jellegű kompilatív munkákra minden fejlett jogérettel rendelkező országban számos példát találhatunk; olyan műveket, amelyek a gazdaság joganyagát – gyakorlati célokra – az elméleti határookra tekintet nélkül foglalják össze. Ilyen pl.: *Műsürg*, Peter: *Wirtschaftsprivatrecht (Eine Darstellung von Bürgerlichem Recht, Handels-, Gesellschafts-, Wettbewerbs- und Wertpapierrecht, von gewerblichem Rechtsschutz, Prozessualen und Insolvenz für Studium und Praxis)*. Decker: Heidelberg 2000, 534 p.

²⁷ L.: *Bydlínská*: i.m. (1996) 444. skk. o.; *Canaris*: i.m. 6. sk. o.: 16-19. Rdn.

²⁸ L.: pl. Ptk. 200. § (1) bek.

²⁹ L.: Ptk. 216. § (1) bek.

³⁰ L.: Ptk. 283. § (1) bek.

³¹ Ezt a gyorsító ütemet diktáló szerepet nevezi *Canaris* találóan a kereskedelmi jog „*Schrittmacherfunktion*”-jának, l.: *találó példák*: i.m. 7. sk. o.: 20., 22. Rdn.

ződési jog fejlődésében.³²) S – ha egy mai analógiát keresünk – a fogyasztói magánjogot említhetjük, amely hozzájárulhat az általános magánjog korszerűsítéséhez.³³

A leginkább követendő példát egy mai kodifikáció számára az elmondottakat figyelembe véve a svájci megoldás nyújtja, amely – nyilvánvalóan a kiegyensúlyozott polgári fejlődés talaján – már 1881 óta az egységes Kódex útját járja. Fejlődésbeli elmaradottságaink ismeretében is nehéz volna abból kiindulni, hogy hazai viszonyaink ezt a lehetőséget még egy jó évszázaddal később sem alapozzák meg, s nekünk e helyett néhány kelet-európai ország³⁴ – szemmel láthatólag koncepcionális megfontolások nélkül, a gazdasági jogi kodifikáció teremtette szükséghelyzetben született,³⁵ elhamarkodott – megoldását kellene mintául elfogadnunk. A mi gazdasági-társadalmi viszonyainkhoz sok szempontból legközelebb álló EU-tagjelölt országok közül Lengyelországban például – nyilvánvalóan átmeneti szükségmegoldásként – részben még hatályban van az 1934-es Kereskedelmi Kódex.³⁶ A kereskedelmi ügyletekre azonban

---

³² L.: Kaser, Max: Das römische Privatrecht. I.k. Beck: München 1955, 397. sk. o., *Vékas* Lajos: A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai. Akadémiai Kiadó: Budapest 1977, 26. sk. o.

³³ L.: a Harmadik Fejezetben.

³⁴ L. a *Sárközy* által hivatkozott kodifikációs példákat l.: Gazdaság és Jog 6(1998) 9. skk. o., 11. sk. o. E közép-keleteurópai új kodifikációk közül számunkra talán leginkább figyelemre érdemes az 1991-es Cseh Kereskedelmi Törvénykönyv. Ez a Kódex (amely mintegy a korábbi Gazdasági Törvénykönyv helyét foglalta el) részletesen rendezi (a cégjog, a versenyjog és a társasági jog mellett) a szerződési jogot is: általános szabályokkal (261-408. §§) és a kereskedelemben szerepet játszó szerződéstípusok (adásvétel és különös nemei, kölcsön, licencia-szerződés, letét és raktározás, vállalkozás, megbízáás, bizomány, szállítmányozás, fuvarozás, ügynöki szerződés és kereskedelmi képviselő, bankügyletek stb.) speciális szabályaival (409-755. §§). Ezzel szemben az új Bolgár Kereskedelmi Törvénykönyv nem tartalmaz szerződési jogot: az Első Rész (1991) a kereskedőkre és a kereskedelmi társaságokra vonatkozó szabályokat, a Második Rész (1994) a felszámolási- és a csődjogot foglalja magában. (V.ö.: *Staley*, Stoyan: Transformation der Rechts- und Wirtschaftsordnung Bulgariens. ZEuP 4(1996) 444-451. o. (447. sk. o.).

³⁵ Hasonlóan *Harmathy*: i.m. 791. sk. o., a 33., 36. és 37. l-j-ben idézett irodalommal.

³⁶ A többször módosított törvénykönyvből ma már csak szinte kizárólag a kereskedelmi társaságok szabályai élnek. Megemlíthetjük, hogy a tervek szerint 2000-ben elfogadandó és 2001. január 1-én hatályba lépő Litván Magánjogi Törvénykönyv – olasz és holland minta nyomán – egyértelműen a monista álláspontot teszi magáévá, v.ö. *Mikelenas*,

egyetlen egy szakasz (Art. 531.) vonatkozik csupán. Ha – amint várható – 2001-ben hatályba lép egy új társasági törvény, a kereskedelmi törvénykönyvet, mint kiüresült kódexet, egészében hatályon kívül fogják helyezni.

c) Mindezek a megfontolások önmagukban nem zárják ki azt a lehetőséget, hogy a kereskedelem nem magánjogi természetű külön joganyagát – ha gyakorlati szempontok, pl. a jogalkalmazás igényei ezt úgy kívánják – önálló törvénybe (pl. „vállalati jogi” törvénykönyvbe) egybefoglalják.³⁷ Mondanivalónk csak arra irányult, hogy egy esetleges vállalati jogi törvénykönyv a jogi normák feltűnően eltérő módszerei sajátosságai miatt nem képes szervesen magába illeszteni a kereskedelem, a vállalatok magánjogát. Ezek a magánjogi szabályok ugyanis – ismételjük: legfőképpen módszerei tulajdonságaik miatt – a magánjog egészéhez mutatnak szerves kapcsolódást, s idegen testet képeznének a vállalati jog – közigazgatási jogi, cégjogi, versenyjogi, pénzügyi jogi, csődjogi stb. – normái között. Nem is szólva arról, hogy az egykori kereskedelmi magánjognak vagy mai megfelelőjének egy kereskedelmi vagy vállalati jogi törvénykönyvben történő elkülönítése – az általános magánjogi szabályok többségének a kereskedelmi magánjog szintjére „emelkedése” következtében számos norma jogrendszerbeli megkettőződéséhez vezetne.

Mindezekre tekintettel – nézetünk szerint – nem fogadhatók el azok a megfontolások, amelyek szerint a gazdaság igényei nem várhatják meg az új Ptk. megalkotását. E nézet szerint – egy koncepcionálisan előkészített és a magánjog monista kodifikációjának elvéből kiinduló Ptk. helyett – „a vállalati jogot, mintegy a hagyományos kereskedelmi jog modernizált változatát” kell kodifikálni. Egy ilyen kódex ugyanis képes volna – a kereskedelmi és pénzügyi világ „házi szerződésfajtáit” is külön rendezve –

Valentinas: Unification and Harmonisation of Law at the Turn of Millennium: the Lithuanian Experience. Unif. L. Rev./Rev. dr. unif. V(2000) 243-261. o. (249. o.).

³⁷ A német jogtudományban egy „új kereskedelmi jog”, egy „a kereskedő jogát felváltó, a ’vállalat’ külső magánjogát összefoglaló törvénykönyv” elméleti megalapozási kísérletét l.: *Schmidt*, Karsten: Das HGB und die Gegenwartsaufgaben des Handelsrechts. Heidelberg 1983.; *uő*: Vom Handelsrecht zum Unternehmens-Privatrecht? JuS 1985., 249 skk. o. A HGB legutóbbi reformja ezt a javaslatot nem tette magáévá, l. *Treber* Jürgen: Der Kaufmann als Rechtsbegriff im Handels- und Verbraucherrecht. AcP 199(1999) 525-590. o.;

az elsődleges gazdasági-kereskedelmi szükségleteket gyorsabban kielégíteni.³⁸ Álláspontunk szerint a fentiekben kifejtett, elvi alapon nyugvó érveket aligha lehet ilyen és ehhez hasonló pragmatista szempontokkal gyengíteni. Amennyiben a vállalati-üzleti viszonyok magánjogi szabályozásának igényeit a – régi és az új – Polgári Törvénykönyvbe illő „általános” magánjog ki tudja elégíteni, úgy valamifajta külön-(vállalati-)magánjognak nincs helye – sem kereskedelmi, sem vállalati törvénykönyvben.

d) A monista elven megalkotandó Polgári Törvénykönyv koncepciójának elfogadása esetén két problémát még meg kell oldani. Az egyik probléma inkább technikai természetű, de gyakorlatilag nagyon fontos, és megoldása sem egészen egyszerű. A „*gazdálkodó szervezet*” kategóriájának és az e kategóriához kapcsolódó külön szabályoknak a kiiktatása jelenti ezt a nehézséget.

Utaltunk már rá, hogy ez a kategória (eredetileg még „szocialista szervezet” elnevezés alatt) az 1968-as gazdasági reform jogrendszerbeli megoldásai között került be a Ptk.-ba és – egyre nagyobb számban – más jogszabályokba. Eredeti célja éppen a polgári jog alapvető egységének megőrzése volt. Arra szolgált eszközül, hogy az állami tulajdonon belül megkerülhetetlenül különböző szabályozási igényeket az egységes Polgári Törvénykönyvön belül lehessen tükröztetni, s ne kelljen valamifajta külön gazdasági jogi kódexet alkotni.

Idők folyamán a „gazdálkodó szervezet” kategóriája egyre újabb és újabb jogalanyokat fogadott magába, s ez a folyamat különösen az 1989-90-es alapvető változások során egyre többször és egyre szélesítve módosította a fogalmat. Ma [a Ptk. 685. § c) pontja szerint] a „gazdálkodó szervezet”-ek közé – az állami vállalattól az egyéni vállalkozóig – tíz jogalany-típus soroltatik, további hat jogalany pedig akkor minősül „gazdálkodó szervezet”-nek, ha gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolatra lép. A kategóriának ez a túlburjánzása minden elvi megfontolást nélkülöz, és egy téves kiindulópont elkerülhető következményének fogható fel. Véleményünk szerint világosan látható ugyanis, hogy helyesebb lett volna a magántulajdonra épülő piacgazdaságra áttérés folyamatának kezdetén, 1989-ben egységesíteni a „gazdálkodó szervezetek-

---

³⁸ *Sárközy*: i.m. 13. skk. o.

re” adott külön szabályokat az ún. általános szabályokkal, s ily módon feleslegessé tenni ezt a kategóriát. Erre az egységesítésre akkor megte-remtődött az elvi alap: a magántulajdonosi rend, s a feladat technikailag is sokkal könnyebb lett volna egy jó évtizeddel ezelőtt, mint ma. Időközben ugyanis a Ptk.-án kívüli jogszabályok tömege vette át a „gazdálkodó szerve-vezet” kategóriáját, s még a számítógépes technika segítségével is tetemes munkát jelent valamennyi érintett jogszabály ilyen értelmű felül-vizsgálata.

A feladat elvégzése nézetünk szerint mégis megkerülhetetlen. A leen-dő Ptk. egységes szabályainak megalkotásával párhuzamosan végre kell hajtani ezt a vizsgálatot az egész normaanyagban, hogy az új kódex ha-tálybalépésével az egész jogrendszerben kiiktatható legyen a feleslegessé váló gyűjtőfogalom.

A másik megoldandó probléma (amelyre már az európai uniós irány-elvek átvétele kapcsán utaltunk) a *fogyasztói érdekvédelem* polgári jogi eszkö-zeinek beépítése a Kódexbe. Az általános magánjogi ügyleti szabályokkal szemben ma sokkal inkább a fogyasztói szerződések szabályai képeznek ugyanis „külön magánjogot”, mint a kereskedők („gazdálkodó szerveze-tek”) ügyleti rendelkezései. Ismert az az ellenállhatatlan társadalmi és politikai hullám, amely - a fejlett kapitalista államokból kiindulva - az 1960-as évektől fokozatosan kikényszerítette a fogyasztók jogi védel-mét.³⁹

2. Az új Ptk. koncepciója abból indul ki, hogy a leendő Kódex a jelen-legi Ptk. szabályozási határain túlmenve, a magánjogi viszonyok lehető legszélesebb körére ad majd normatív rendezést. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy az új Ptk.-ba kerülne a családjog, s szorosabbá válna a kap-csolat a Kódex és a ma külön törvényben szabályozott magánjogi terüle-tek, elsősorban is az egyedi munkaszerződés szabályai, a társasági jog és a szellemi alkotások joga között. Ennek a koncepcionális törekvésnek az az indoka, hogy a magánjogi viszonyok lehető legszélesebb körében használjuk ki a kódexalkotás előnyeit. Ezek az előnyök a klasszikus tör-vénykönyvek tapasztalataiból ismertek:

---

³⁹ *Vékás Lajos*: Fogyasztóvédelem a fejlett tőkés országokban, Gazdaság- és Jogtudo-mány XV. (1981) 57-84. o. *Fazekas Judit*: Fogyasztói jogok – fogyasztóvédelem. KJK: Budapest 1995.

- egységes elvek érvényesítése (ahol és amennyiben ez lehetséges);
- organikus, lépcsőzetes, az általánostól a különös felé haladó szabályokból történő építkezés;
- ismétlések elkerülése;
- utaló szabályokkal és más törvényhozói módszerrel rövidítések alkalmazása stb.

A tartalmi bővülés azzal a formai-szerkesztési következménnyel jár, hogy az új Ptk. relatív önállósággal rendelkező, az egész Kódex általános elveinek alárendelt (de szükség szerint saját elvek által is vezérelt) könyvekből épüljön föl. Kivételes szabályok, külön elvek igénye elsősorban a családjog integrálása kapcsán merül majd fel, de szóba kerülhet ilyen lehetőség más területeken is. A törvénykönyvekben ez a megoldás régtől fogva ismert: egy kódexben (akár a mai Ptk.-ban is) elkerülhetetlenek a kivételt engedő normák. Ez a szerkezeti megoldás lehetővé tenné a hatályos jogban a Ptk.-án kívüli külön törvényekben rendezett jogviszonyoknak (így a családjogi viszonyoknak, az egyedi munkaviszonynak, esetleg a társasági jog szabályainak, sőt adott esetben a szellemi alkotások joga körébe tartozó egyes viszonyoknak stb.) a Kódexbe történő szerves beépítését. A könyvekre tagolás módot ad a kódex-jellegű törvényalkotás előnyeinek kihasználására és az integrálandó joganyag esetleges sajátosságainak kifejezésre juttatására. A lényeg a beépítés szerves jellegében rejlik. Ily módon oldható meg, hogy a jelenlegi külön törvények nem válnak egyszerű átvétellel, kompilláció formájában a leendő Ptk. egy adott könyvévé. Ellenkezőleg, a kódex-igényű szabályozás előnyei csak akkor valósulhatnak meg, ha minden norma a maga absztrakciós szintjén (és csak ott) jelenik meg. Például: a jogügyleti szabályok között a valamennyi ügyletre vonatkoztatható normák, a szerződések szabályai között a valamennyi szerződésre érvényes rendelkezések, az egyes szerződések szabályozása körében a szerződéstípusokra vonatkozó eltérések stb.; hasonlóképpen: a házassági vagyoni jog körében helyezhetők el a házastársak vagyoni jogi megállapodását érintő kivételes szabályok.

Ez a módszer mindezekén túl egyszerűbbé teszi a Törvénykönyv belső tagolását, s megkönnyíti a majdani esetleges módosítások beépítését is. Hasonló okokból ugyanezt a megoldást alkalmazza a Holland Ptk. is.

III. NÉHÁNY DOGMATIKAI KÉRDÉS

A megoldandó számos jogdogmatikai probléma közül – illusztrációul – két kérdést érintünk.

1. Elsőként olyan témát választottunk, amelynek dogmatikai megoldása a Ptk. hatálybalépése óta „kicsorbult”: az átruházással történő tulajdonszerzés dogmatikai kiképzéséről, közelebbről az átadás (a *tradíció*) jogi természetéről lesz szó.

A témaválasztás nem egyszerűen azért esett erre az intézményre, mert az átadás a kontinentális jogrendszerek egy részében (így a miénkben is) központi szerepet játszik a tulajdonjog átruházásánál (ún. tradíciós rendszert elfogadó megoldás).⁴⁰ Mindenekelőtt az indokolja ma a tradíció jogi jellegének elemzését, hogy a Ptk. és a hatályba lépése óta eltelt négy évtized jogfelfogása – nézetünk szerint – nem vezetett megnyugtató eredményre ebben a kérdésben. Nem lehet ugyanis bizonyosan tudni, hogy a Ptk. utáni polgári jogunk is fenntartotta-e a korábbi magánjog álláspontját a kötelmi jogi és a dologi jogi ügylet szétválasztásáról, vagy pedig az ügyletegyeség elvét követi, és ezért az átadás ma pusztá reálcselekmény és nem jogügylet.

a) A Fejezetekben következetesen szétválnak a tulajdonátruházás jogcímét képező kötelmi szerződés és a tradíciós dologi jogügylet,⁴¹ illetve a kettő jogi sorsa. Ha például az eladó – jogszerűen – eláll a szerződéstől, Grosschmid szerint „az átruházási ügylet s a rajta épült bekebelezés nem ’érvénytelen’..., amiért: oka-nem-lelt (*causa non secuta*), vagy okafogyott (*causa finita*). Ami pedig resolválódott... csak a *causa tradendí*, nem maga a

---

⁴⁰ Optk. 423. §, 431. §; BGB 925. §, 929. §; Ptk. 117. § (2) bek. Ezzel szemben a Code civil [Art. 711., 1183 (2), 1583. és köv.] és az angol jog (Sale of Goods Act, sect. 18., rule 1.) szerint az egyedi szolgáltatásként meghatározott dolog (áru) tulajdonjoga már a szerződéskötéssel átszáll a jogosultra. A svájci Kötelmi jogi törvény (OR Art. 184-185. §§) szerint a felek közötti hatályok (hasznok és terhek viselése, kárveszély átszállása) a szerződéskötéssel szállnak át az új tulajdonosra, de a tulajdonjog egésze (a maga külső, harmadik személyeket is érintő hatályával) csak a dolog átadásával. V.ö.: *Villányi László*: A magyar magánjog rövid tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1941., 177. sk.o.; *Eörsi Gyula*: A tulajdonátszállás kérdéséről. Légrády Testvérek Rt. Budapest, 1947. (125 p.) 11. skk.o.

⁴¹ Fejezetek I.k., 112.o., 158.o.

traditio.”⁴² Egy másik helyen Grosschmid az átadást kifejezetten „tulajdonátbocsátó akartanyilvánítás”-nak nevezi.⁴³ A Fejezetekben a tulajdonátruházás e kettős ügyleti háttere (a causa tradendi és a traditio) képezi a döntő választóvonalat az engedményezéssel, mint a kötelmi jellegű követelés átruházására irányuló intézménnyel szemben: „az engedményezésnél... a jogváltoztató kijelentés már magában előkészíti (a másik fél hozzájárulásával perficiálhatóvá teszi) a célzott jogváltozást (követelés átszállítását). Az *animus*-ban (*spirituale*-ban) benne van a *corpus*. ... A tulajdonátruházásnál e kettő, két különálló alkatelem. Ingóknál is. ... A telekkönyvi átruházásnál ... e kétféle alkatelemnek különváltsága szembeszökő. A bekebelezési engedély a *spirituale*, a nyilvántartási előzőség a *corporale*. ... Az engedményben marasztalás e szerint: a *spirituale*-ban (az *animus tradendi* megfelelő alakú kijelentésében) való marasztalás”.⁴⁴ S ehhez – magával az átadással, annak ügyleti természetével kapcsolatban – Grosschmid még hozzáteszi: „a tabuláris traditio is két láncszemből áll... Percificiálódik, mint dologi szerződés csakis e második láncszemmel”, vagyis a telekkönyvi birtokbavétellel.⁴⁵

b) Az Mtj. is szilárdan kitartott amellett, hogy átruházással történő tulajdonszerzéshez két különálló ügylet: a kötelmi szerződés és a dologi jogügylet szükséges. Az 1928-as törvényjavaslat ingók tulajdonának átruházásánál az átadás momentumával, azaz a dolog birtokának a szerzőre ruházásával kapcsolatban (562. §) kifejezetten felhívta a birtok átruházásáról szóló rendelkezéseket (449-451. §§) is. E szabályok szerint pedig a dolog átadása befejezést nyer, mielőtt a szerzőfél az eddigi birtokossal létrejött *megegyezés* alapján abba a helyzetbe jut, hogy a dolgon a tényleges hatalmat maga vagy képviselője útján gyakorolhatja. A megegyezés önmagában elegendő, ha a szerzőfél a dolgot már birtokában tartja [449. § (2) bek.].

Kolosváry ingók átadásával kapcsolatban a következőket írja: „Élesen hangsúlyozandó azonban, hogy az a momentum, mely a tulajdon átszáll-

---

⁴² Fejezetek I.k., 139.o.

⁴³ Fejezetek I.k., 172.o.

⁴⁴ Fejezetek I.k., 198. sk.o.

⁴⁵ Fejezetek I.k., 201.o., ugyanígy: 221. skk.o., 482.o.

lását, illetőleg megszerzését előidézi a tulajdon *átzállítására és átvételére irányuló összehangzó ügyleti akarattal kvalifikált átadási tény*. Az oly átadás, mely mögött tulajdonátruházási szándék nincs: tulajdonszerzésre nem vezethet.⁴⁶ Ami pedig ingatlanok tradícióját illeti, Kolosváry leszögezi: „Miótán pedig a dologi jogváltozást maga a bekebelezés ténye létesíti és nem a jogcímet adó jogügylet, a kérvény mellé becsatolandó az átruházónak a *bekebelezésre adott kifejezett engedélye is*. A dologi jogot szülő dologi szerződés t.i. a bekebelezési engedély kiadása-elfogadása és telekkönyvi keresztvitelének mozzanataiban valósul meg.”⁴⁷

c) Ha most el is tekintünk attól, hogy a Ptk. az egész birtoktant tudatosan leegyszerűsítette, és a birtok kategóriáját csak a birtokvédelemhez szükséges mértékben tartotta meg,⁴⁸ akkor is feltűnik, hogy a Kódex miniszteri indokolása külön magyarázat nélkül hagyja az egész problémát, és ezért nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a Ptk. valóban változtatott-e a tradíció jogi jellegének megítélésében vagy sem. S – véleményem szerint – ez az igazi probléma, aminek folytán ma teljes bizonytalanság uralkodik az átadás jogi természete körül.

Biztosan csak annyi állapítható meg, hogy a Ptk. 117. §-a egyértelműen kitart a tradíciós rendszer mellett; de – szemben az Mtj. imént hivatkozott megoldásával – nem írja körül az átadás mibenlétét. Mindenesetre ebből a tényből és magából a törvényszövegből (különösen annak történeti értelmezése alapján) inkább arra lehet következtetni, hogy a Ptk. eltért a korábbi jogtól, és az ügyletegyes elvét követi. A miniszteri indokolásban van ráadásul egy állásfoglalásnak is felfogható mondat: „... feleslegesnek látszik az átadás tényét külön jogi aktusnak minősíteni, hiszen az csupán a felek szerződési akaratának realizálódása.”⁴⁹ De erre a megállapításra egyértelműen a konszenzuális rendszer mellett szóló szempontként, s nem a tradíció valóságos (vagy a Ptk. szerint kívánatos) jogi jellegét meghatározó kijelentésként kerül itt sor. Egyáltalában nem

---

⁴⁶ Kolosváry Bálint: A tulajdonjog, in: *Szladits* Károly: Magyar magánjog V.k., Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1942. 245.o. (kiemelés az eredetiben).

⁴⁷ U.o. 271.o. (kiemelés az eredetiben).

⁴⁸ *Világby* Miklós: A birtokvédelem problémája. Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője I. (1958) 143-175.o.

⁴⁹ Az Igazságügyminisztérium hivatalosan közzétett szövege. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1959. 94.o.

egyértelmű tehát, hogy a Ptk. hivatalos indokolása a fenntartott tradíciós tulajdonátruházási rendszerben nem tekinti külön jogügyletnek (vagy még inkább: nem tekinti külön jogi ténynek) a dolog átadását.

d) S ebből fakadnak az elmúlt évtizedek komoly értelmezési zavarai. Az egyetemi tankönyvek a Ptk.-beli változtatásra ügyet sem vetve és egymást ismételve azt hangsúlyozzák, hogy a tradíciónak szándékosnak kell lennie, a tulajdon átruházásának szándékával kell végbemennie. Ebből az ügyleti felfogásra következethetnének, de a szerzők egy szót sem szólnak az átadás jogi természetéről.⁵⁰

Még inkább fokozzák a bizonytalanságot a Ptk. kommentárjai. *Petrik* szerint *Világhy* tankönyvbeli tétele, amely a tradíció szándékosságát hangsúlyozza, „nem vitatható, azonban feleslegesnek tűnik külön feltételként kiemelni. Az átruházási szándék meglétét ugyanis az érvényes jogcím megvalósulása körében kell vizsgálnunk.”⁵¹ Hasonló vélemény tetszik ki *Sárközynél* is: „Megjegyezzük, hogy a dolog átadása önmagában nem jelent tulajdonszerzést. Szükséges ugyanis a tulajdonjog átruházására való szándék (akarát) is, amit a szerződéses jogcím fejez ki.”⁵² Mindkét álláspontot inkább úgy lehet érteni, hogy az átadás pusztá reálcselekmény, olyan nem ügyleti természetű jogi tény, amely a tulajdonátruházás jogcímét képező szerződéshez járulva eredményezi a tulajdonosváltást.

A nagy terminológiai elbizonytalanodás közepette és a Ptk. utáni jogfelfogás alakulásának ismeretében valóságos meglepetés már a teljesen feledésbe ment „dologi jogi ügylet” terminus technicusaként történő használata az adásvételi szerződésről nemrégiben megjelent kiváló monográfiában. Az elméleti tisztázás irányába tett előrelépés ez még akkor is, ha a könyv – egy más irányú fogalmi botlással – az átadás, a tradíció jogi elnevezésére az átruházás, mint tulajdonszerzési mód megjelölést

---

⁵⁰ *Világhy* Miklós-Eörsi Gyula: Magyar polgári jog. (2. kiadás) Tankönyvkiadó Budapest, 1965. I.k. 323.o.; *Sárándi* Imre: Tulajdonjog. Tankönyvkiadó Budapest, 1988. 88.o.; *Lenkovics* Barnabás: A dologi jog vázlata. Eötvös József Könyvkiadó Budapest, 1995. 138.o.

⁵¹ *Petrik* Ferenc: A tulajdonjog, in: A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. (4. kiadás, szerk.: *Gellért* György) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1998. 1.k., 318.o.

⁵² *Sárközy* Tamás: A tulajdonjog, in: Polgári jog, Kommentár a gyakorlat számára (szerk.: *Petrik* Ferenc) Hgvorac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 1998. 264. sk.o., kiemelés tőlem, V.L.

használja: „Mindenekelőtt rögzíthetjük, hogy hatályos jogunkban az át-ruházás jogcímhez (kauzához) kötött dologi jogi ügylet.”⁵³ Még örvendesebb, hogy a szerző – igaz, csak egy későbbi fejezetben – a jogügyleti természet mellett igen jó érveket sorakoztat fel.⁵⁴ Ezekre még (alább a 7. pontban) visszatérünk.

e) A legmeglepőbb ebben az elméleti és terminológiai félhomályban az, hogy mind a Ptk. miniszteri indokolásának, mind a Kódexhez kapcsolódó tankönyveknek és kommentároknak meglett volna a szilárd teoretikus kiindulópontjuk a tradíció jogi természetének mindkét felfogásához. Az ügyleti tan bizton vethette volna horgonyát magába a Fejezetekbe; a dologi ügylet félre tételéhez pedig *Eörsi* adott érveket.

„A tulajdonátszállás kérdéséről” írott kitérő munkájának⁵⁵ következtetési között *Eörsi* egyértelműen az ügyletegység elvét fogadja el, és az átadást reálaktusként fogja fel. Álláspontja szerint „ma már erősen támadható jogunk azon tétele, mely szerint adásvételnél két ügylet van: egy kötelmi (szerződés) és egy dologi (tradíció, bekebelezési engedély adása). Ügylet egy van: a ’kötelmi’, mely megindítója a tulajdonátszállás dinamikus folyamatának. A ’dologi’ ügylet ezen folyamat egy fázisa és pedig az a fázis, melyhez az extern hatályok beállta fűződik. Nem új akarathatározás, nem új megegyezés eredménye e fázisba lépés, hanem csupán egyike azon cselekményeknek, melyek foganatosítandók ahhoz, hogy a szerződés értelmében a tulajdonátruházás megtörténhessen.”⁵⁶ *Eörsi* szerint nem a felek újabb ügyleti akaratmegegyezése, hanem a jogszabály normatív ereje váltja ki ezt a fázist a tulajdonátruházás folyamatában. Külön vitatja a „dologi” elnevezést is.⁵⁷ Felfogásában a dologi

---

⁵³ *Kisfaludi* András: Az adásvételi szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1997. 115.o. A szerző ugyanitt példásan mutatja be az adásvételi szerződés kapcsán a kötelmi és a dologi hatály beálltának egymástól elváló fázisát és e hatályok eltérő következményeit.

⁵⁴ U.o. 162. sk.o.

⁵⁵ *Eörsi*: 40. lj-ben i.m.

⁵⁶ U.o. 113. sk.o.

⁵⁷ U.o. 114. sk.o.

ügylet „történelmi emlék a primitív jog azon idejéből, amikor még a formális birtok jóval több volt merő joglátszathál”.⁵⁸

f) Eörsi álláspontjának – nézetem szerint – az a gyenge oldala, hogy a dologi ügylet kritikájával – akaratlanul – az egész tradíciós rendszer létjogosultságát kérdőjelezi meg. Márpedig a magyar polgári jog – hagyományosan, s a Ptk.-ban is – ezt a rendszert fogadta el.

Igaz ugyan, hogy a modern jogokban – szemben a kezdetlegesebb társadalmak szabályrendszerével – a kötelmi „szerződés megkötésével valóságos és teljes kötelezettség” keletkezik „a tárgy *valósággal* történő átruházására, oly kötelezettség, amelyet már kártérítésre sem lehet önként átfordítani”. S helytálló az a megállapítás is, hogy a tradíció „nem jelenti a felek közt a szerződésnek a realitásokban történő szinte nováció-szerű új megpecsételését, nem jelenti azt, hogy íme valóban komolyan akarják a szerződés realizálását”.⁵⁹ De a tradíciós rendszerben a kötelmi szerződés még mindig csupán a tulajdonjog átruházására vonatkozó kötelmi jogi igényt alapozza meg, s nem magát a tulajdonátruházást viszi végbe. A tulajdonjog átszállásához szükséges második jogi elemet: a tradíciót pedig ebben a rendszerben nem lehet pusztán a kötelmi szerződés reflexjelenségévé, olyan faktuális jogi tényné egyszerűsíteni, amellyel kapcsolatban az ügyleti érvényességi követelmények támasztása kizárt volna. Ráadásul Eörsi is elismeri, hogy a tradíciós rendszerben az átadás aktusával az extern hatályok mellett intern hatályok is átszállnak a régi tulajdonosról az újra.⁶⁰

S lehetséges, hogy az átadást nem teljesítő eladó helyett a dologi ügyletet „foganatosítja a végrehajtó, foganatosítja a bíró, amikor meghozza a bekebelezési engedélyt helyettesítő ítéletet”.⁶¹ De ezek az esetek – álláspontom szerint – nem gyengítik a tipikus helyzetekből levonható következtetés erejét: a tulajdonátruházáshoz az átadás mozzanatában elengedhetetlenül szükséges a felek ügyleti természetű jogcselekménye. Ez a

---

⁵⁸ U.o. 115.o.; megjegyezzük, hogy jogpolitikailag *Larenz* is azt tartja leghelyesebbnek, ha a kötelmi jogi szerződéssel bekövetkezne a tulajdonátszállás (ügyletegység elve), de a dolog átadása is szükséges volna. Lehrbuch der Schuldrechts, Bd. II/1., (13. Aufl.) Beck, München 1986. 39. § II.d.

⁵⁹ U.o. 115. sk.o.

⁶⁰ U.o. 116.o.

⁶¹ U.o.

jognyilatkozat ingó tulajdonának átruházásánál a dolog fizikai átadásához kapcsolódik, ingatlan tulajdonának átruházásánál az ingatlannyilvántartási bejegyzési engedélyben ölt testet. Természetesen nem olyan originalis akaratelhatározás vezet a dologi ügyleti nyilatkozathoz, mint a jogcímet teremtő szerződésnél,⁶² nincs is szó külön jogokat és kötelezettségeket keletkeztető szerződésről.⁶³ A tradícióhoz tartozó dologi jogi ügylet jogváltozást idéz ugyan elő (még hozzá a legjelentősebbet: a tulajdonosváltozást), de külön tevése vagy attól való tartózkodásra vonatkozó kötelezettségek nem keletkeznek belőle. Mindezek ellenére nem lehet a tradíció ügyleti jellegét elvitatni.

Ilyen elméleti megfontolások nyomán megalapozottan kimondhatjuk azt is: valóban szükséges feltétele az átruházással történő tulajdonszerzésnek, hogy az átadásra ingóknál a tulajdon átruházásának szándékával kerüljön sor, ingatlanoknál pedig az, hogy az ingatlannyilvántartási jog az átruházó külön bejegyzési engedélyt megkövetelje.⁶⁴

S végül ez az ügylet valóban nevezhető *dologi* jogügyletnek, (korábbi, nagyon találó szóhasználat: *végbevezető* szerződésnek), és pedig abban az értelemben, hogy a tradíció váltja ki a dologi jogi hatást. Hiszen a tradíciós ügylet elengedhetetlen elemét képezi az átadás, illetve az ingatlannyilvántartásba bejegyzés mindenkire kiható, tulajdonváltozató aktusának. Ezzel szemben a tulajdonátruházás kauzáját alkotó adásvételi vagy más *kötelmi* szerződés (rég elnevezéssel: *az elkötelező* szerződés) csak a szerződő felek közötti jogok és kötelezettségek szülője.

g) Joggal vethető fel a kérdés: vajon van-e gyakorlati következménye annak, hogy a tradíciót, mint az átruházás szerzőmódjának második jogi elemét nem reálcselekménynek, hanem jogügyletnek tekintjük? A válasz

---

⁶² Így *Eörsi* is: u.o. 114.o., 117.o.

⁶³ A német jogi nyelv a kötelmi szerződéstől történő megkülönböztetést terminológiailag is kifejezésre juttatja, amikor nem a „Vertrag”, hanem az „Einigung” kifejezést alkalmazza. V.ö.: *Baur, Fritz: Lehrbuch des Sachenrechts*, fortgef. von *Baur, Jürgen F. und Stürmer, Rolf* (16. Aufl.) Beck, München 1992. 34.o.

⁶⁴ A jelenleg még hatályos 1972. évi 31.sz. tvr. [14. § (2) bek., 15. §] kifejezetten nem kívánja meg ugyan az eladó bejegyzési engedélyt, de a földhivatalok gyakran mégis megkövetelik azt. Az ingatlan-nyilvántartásról rendelkező, de még hatályba nem lépett 1997. évi CXLI. törvény 29. §-a pedig visszatér a hajdani telekkönyvi eljárásban kialakult jogi helyzethez, és mellőzhetetlenné teszi a bejegyzési engedélyt.

egyértelmű: igen, hiszen jelentős különbségek fakadnak a tradíció jogi jellegének ilyen vagy olyan felfogásából.

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy (amint erre már a 45. lj-ben utaltunk) ingatlanok tulajdonátruházásához a régi telekkönyvi rendtartás hatálya idején mindenképpen szükséges volt a bekebelezési engedély (*clausula intabulandi*), de részben az ingatlannyilvántartási rendszer bevezetése után, vagyis az 1973. január 1-ét követően kialakult földhivatali gyakorlatban is megkívánják a bejegyzési engedélyt. Az új ingatlannyilvántartási törvény (1997. évi CXLI. tv.) pedig *ex pressis verbis* követeli meg újra a bejegyzési engedélyt.⁶⁵

Ingatlanok tulajdonátruházásánál tehát a tradícióhoz kapcsolódó külön ügylet, azaz a dologi jogügylet megléte aligha vitatható.

Másodszor le kell szögeznünk, hogy azokban az esetekben, amikor a tulajdonjog a tényleges fizikai birtokba adás elmaradása ellenére átszáll, az átadást helyettesítő külön dologi ügyleti megegyezés nélkülözhetetlen. S egyben kizárólag a dologi ügylet biztosítja a tradíciós rendszer érvényesülését, hiszen a dologi ügylet jelenti magát a tradíciót. Ez a helyzet *brevi manu traditio*, *constitutum possessorium* és *cessio vindicationis* esetében. Ha nincs dologi jogi ügylet, mindezeknél az ősi kivételeknél, amelyeknél a tradícióra ténylegesen nem kerül sor, gyakorlatilag a konszenzuális tulajdonátruházási rendszer érvényesül.⁶⁶

A tradíció ügyleti- vagy reálcselekmény-jellege közti választás lehetősége a fentiek szerint ingók tulajdonátruházásának azon eseteire szűkül le, ahol a tradíció keretében a dolog tényleges fizikai átadására sor kerül. Itt elvben lehetne az átadást nem ügyleti jellegű jogi tényként kezelni. A kétféle megoldásnak azonban eltérő jogi következményei vannak.

Kisfaludi András – az adásvételi szerződés teljesítését elemezve – szemléletesen mutatja be ezeket az eltéréseket. Egyik példája így szól: „a cselekvőképtelen gyermek tulajdonát képező ingó dolog eladásáról a törvényes képviselő által kötött szerződés szerződésszerű teljesítésének tekinthető-e, ha a tárgyat képező dolgot a cselekvőképtelen tulajdonos

---

⁶⁵ L. az előző lj-ben.

⁶⁶ Itt mutatnánk rá arra is, hogy a tradíció ezen különleges megvalósulási eseteit helyes volna az új Ptk.-ban tételesen szabályozni [úgy, ahogy pl. a Mtj. (449-451. §-ok) is tette], és nem egy körülírással beérni, amint a jelenlegi Ptk.-ban [117. § (2) bekt.] szerepel.

adja át a vevőnek, vagy utóbb a törvényes képviselő arra hivatkozva, hogy az átadás a cselekvőképtelenség okából érvénytelen volt, visszakövetelheti-e a dolgot?” Egy másik problémát a könyv így fogalmaz meg: „Ha a cselekvőképtelen személy vevői pozícióban van, akkor szerződészerű teljesítés történik-e, ha az eladó a cselekvőképtelen személynek adja át a dolgot, vagy később hivatkozhat arra a cselekvőképtelen fél törvényes képviselője, hogy az átvétel nem tekinthető érvényesnek?” Egy újabb kérdés: „mi a hatása annak, ha a cselekvőképtelen fél visszautasítja a szerződészerűen felajánlott dolog vagy vételár átvételét: megállapítható a jogosulti késedelem, vagy sem?” S végül a tárgyalt problematika egy másik aspektusa: „a jogi személy képviselője által kötött érvényes szerződés teljesítéséhez is szükség van-e a képviselő közreműködésére, vagy ellenkezőleg, a jogi személy részéről bárki teljesítheti a szerződést?”⁶⁷

Kisfaludi álláspontommal egyező kiindulási alapot választ a feltett igen jó kérdésekre adandó feleletekhez. Nézete szerint sem lehet reálaktusként kezelni az adásvételi szerződés teljesítését (pontosabban: az „átadást”), hanem annak jogügyleti attribútumokat kell tulajdonítani: „Mivel az adásvételi szerződés alapján az eladó főkötelezettsége a tulajdonjog átruházása, ami a tulajdonosi rendelkezési jog gyakorlásának egy fontos megnyilvánulása, nagy valószínűséggel azt kell mondanunk, hogy a teljesítésnek ez a mozzanata jogügylet, ami megkívánja, hogy ügyleti akarattal rendelkező fél hajtsa végre.”⁶⁸ Igen találó kiegészítő érvet is felhoz, amikor rámutat arra, hogy a teljesítési segéd alkalmazása is a tradíció ügyleti jellege mellett szól. „Az ilyen közreműködés egy sajátos formáját a Ptk. kifejezetten szabályozza. Kimondja ugyanis a 284. § (3) bekezdése, hogy azt, aki a jogosult aláírásával ellátott nyugtát mutat fel, a teljesítés elfogadására jogosított személynek kell tekinteni.”⁶⁹ A vevő teljesítési segédje a szolgáltatás átvételére tehát általában az ügyleti képviselet, a meghatalma-

---

⁶⁷ *Kisfaludi*: i.m. 162. sk.o.

⁶⁸ U.o. 163.o. A szerző ugyanitt a jogi személy képviseletével kapcsolatos gyakorlati nehézségekre is talál megoldást: „Szerencsére, amint láttuk, a bírói gyakorlat a jogi személyek képviseletét meglehetősen rugalmasan kezeli, vagyis ha a jogi személy kijelöli egy – máskülönben képviseleti joggal nem rendelkező – dolgozóját a szerződés szerinti szolgáltatás teljesítésére vagy átvételére, akkor ezt a dolgozót olyannak kell tekinteni, mint aki jogosult a jogi személy nevében a szerződés teljesítésére.”

⁶⁹ U.o.

zás szabályai (Ptk. 222-223. §§) szerint jogosult, a nyugta felmutatójának képviseleti jogosultságára a Ptk. az imént idézett szabályban törvényi vélelmet állít fel.

A magunk részéről csak felerősíthetjük Kisfaludi Andrásnak az átadás ügyleti minősítése felé hajló véleményét. A dogmatikailag árnyalt jogi megoldás minden esetben, így az itt tárgyalt kérdésben is, jobb lehetőséget nyújt az igazságos döntéshez. Márpedig a tradíció jogi természetét illetően a jogügyleti felfogás tekinthető az árnyaltabb minősítésnek.

b) Legvégül azt a kérdést kell megvizsgálnunk, hogy *absztrakt* (jogcímentes) vagy *kauzális* (jogcímes) ügyletként helyes-e felfognunk a dologi jogügyletet. Absztrakt minősítés mellett a kötelemi jogi ügylet érvényességi hibája nem hat ki a tradíciós jogügyletre, vagyis a tulajdonosváltás az adásvételi stb. szerződés érvénytelensége esetén is végbe megy. A kauzális ügyleti felfogás mellett viszont a kötelmi szerződés érvénytelensége a tradíciós ügylet érvénytelenségét is maga után vonja, vagyis a megszerzett tulajdon csak látszat marad: a vevő az átruházással nem szerez tulajdonjogot. Természetesen az első esetben is visszakövetelhető az érvénytelen jogcímmel átszállt tulajdon, de nem dologi jogi alapon, hanem mint jogalap nélküli gazdagodás.

A Ptk. előtti jog – egész a római jogi alapokra visszanyúlva, s közvetlenül a BGB (§ 929) által ösztönözve – a dologi jogügyletet absztrakt ügyletként fogta fel. A Fejezetek magától értetődő módon kezeli így a tradíciót,⁷⁰ s ugyanez az álláspont érvényesült az Mtj-ben és a korabeli bírói gyakorlatban is.⁷¹

Philipp Heck 1937-ben alapos felülvizsgálatnak vetette alá a dologi jogügylet absztrakt felfogását.⁷² Érvek és ellenérvek összevetése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a modern vagyoni forgalomban a jogcímes ügyleti megoldás helyesebb eredményre vezet. Megjegyezhetjük, hogy a BGB gyakorlata máig nem fogadta el Heck javaslatát.⁷³

Beck András 1941-ben részletesen ismertette és értékelte Heck érveit; elemzését azzal meggyőző összegezéssel zárta, hogy a magyar jogban is

---

⁷⁰ Fejezetek I.k., 141.o., kevésbé egyértelműen: 224.o.

⁷¹ Beck András: Absztrakt vagy kauzális dologi jogügylet? In: Ünnepi dolgozatok Dr. Szladits Károly egyetemi tanár 70. születésnapjára. Budapest, 1941., 126-133.o. (126.o.)

⁷² Heck, Philipp: Das abstrakte dingliche Rechtsgeschäft. Mohr, Tübingen 1937.

⁷³ Baur, Fritz: i.m. 496.o.

helyesebb volna a tradíció kauzális ügyletként történő elismerése.⁷⁴ Az általa felhozott érvek – véleményem szerint – ma is helytállóak. Megjegyezhetjük, hogy *Villányi* kitűnő tankönyve már elfogadott tételként szögezte le, hogy a tulajdonjog átruházásához megkövetelendő dologi szerződés „nem elvont, hanem *jogcímes ügylet*; a jogcím hiánya kihat a dologi ügyletre is, és a jogszerzés hatálytalanságát okozza”.⁷⁵

Magában az első szerződésben eleve nem lehetett nyomós indoka annak, hogy a kötelmi szerződés érvénytelensége ne hasson ki a dologi jogügyletre. Az első vevőnek így is, úgy is vissza kell adnia az érvénytelen szerződéssel megszerzett tulajdont, illetve a tulajdonába nem került dolgot, s számára teljesen mindegy, hogy erre dologi vagy kötelmi alapon kerül-e sor. Az eladó számára pedig kifejezetten előnyösebb a kauzális jogügyleti konstrukció, mivel ez a megoldás dologi igényt biztosít számára, amely adott esetben a vevő csódtömegéből történő visszakövetelésnél is érvényesül.⁷⁶

Az absztrakt ügyleti megoldásra tehát elsősorban a további tulajdonátruházások jogi megítélésénél volt szükség; de ott is csak addig, amíg a *nemo plus iuris* elve maradéktalanul érvényesült. Akkor ugyanis a szigorúan megkövetelt *probatio diabolica*-t könnyítette meg, s ezzel a forgalom biztonságát szolgálta az a jogi megoldás, amelyben a kötelmi szerződés érvényességét nem kellett bizonyítani a tulajdonosi mivolt igazolásához, hanem elég volt ehhez a dologi jogügylet érvényessége és ezzel a tradíció érvényessége. Nincs azonban szükség erre a megoldásra azóta, amióta a modern magánjogok a jóhiszemű későbbi szerzők védelme érdekében – mindenekelőtt a kereskedelmi forgalomban – széleskörű kivételeket engednek meg a „tulajdonjogot csak tulajdonostól lehet szerezni” elv alól. Ezek a kivételek ugyanis sokkal jobban és főleg egyszerűbben szolgálják a jóhiszemű harmadik szerzők érdekét és ezzel a forgalom biztonságát, mint a tradíció absztrakt dologi jogügyletként történő megkonstruálása.⁷⁷

---

⁷⁴ *Beck*: i.m.

⁷⁵ *Villányi*: i.m. 178. o.

⁷⁶ U.o. 129. sk.o.

⁷⁷ U.o. 130. sk.o.

S végül a jóhiszemű szerzés kivételes szabályai által nem védett további szerzők – vagy a visszterhesség hiánya miatt (megajándékozott, örökös stb.) vagy a jóhiszeműség hiánya miatt – nem érdemlik meg az absztrakt dologi jogügylet által biztosított kedvezményt.⁷⁸

Mindezek alapján azt javasolom, az új Ptk. egyértelműen a tradíció *kanzális dologi jogügylet*-jellegét juttassa majd kifejezésre.

2. A másik itt tárgyalandó dogmatikai kérdés a kártérítési jog jövőbeni megoldását érinti.

A hatályos Ptk. – mint ismeretes – egységes rendszerben szabályozza a szerződésszegésből és a szerződésen kívüli jogellenes magatartásokból eredő kártérítési felelősséget. Elegáns megoldás: a Ptk. 318. §-ában foglalt utaló szabály „áthozza” a deliktuális kártérítési felelősségi jog általános rendelkezéseit (XXIX. Fejezet) és a kár megtérítésére vonatkozó szabályokat (XXX. Fejezet) a deliktuális kártérítési jogból a kontraktuális felelősség körébe. Nincs így szükség bizonyos szabályok megismétlésére, s ami még ennél is fontosabb: a lényegében egységes szabályozás következtében nem merülnek fel – részben nyilván nehezen megoldható – elhatárolási problémák. Számunkra mégis úgy tűnik, hogy a kártérítési jognak ezt az egységes rendszerét – részben legalábbis – fel kell adni. A szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél ugyanis elengedhetetlennek látszik két lényeges változtatás:

- fel kell hagyni a vétkességi felelősség elvével; és
- egyidejűleg el kell térni a teljes kártérítés elvétől is.

a) A jelenlegi 339. § (amely a 318. § utalása folytán a szerződésszegési igényeknél is érvényesülő általános szabály) mentesülési lehetőséget ad a károsultnak a szerződésszegéssel okozott károk megtérítésével kapcsolatban, ha a kötelezett bizonyítani tudja, hogy a szerződésszegés elkerülése érdekében megtett mindent, ami az adott helyzetben általában elvárható. Ezt az általános elvet (szinte fölös óvatosságból) a Ptk. megismétli az egyes szerződésszegésre vonatkozó konkrét szabályok körében [a kötelezetti késedelemnél: 299. § (1) bek.; a jogosulti késedelemnél: 303. §

---

⁷⁸ U.o. 131. sk.o.

(1) bek.; a hibás teljesítésénél: 310. §; s kevésbé pontosan a teljesítés lehetlenné válásánál: 312. § (2), illetve (3) bek.] is.

A kereskedelmi forgalom üzleti követelményei ennél szigorúbb felelősséget követelnek. Nem vitatjuk, hogy a szigorítás a bírói gyakorlatban a törvény változtatása nélkül is megoldható: egyszerűen a vétkességi mérce szigorításával, objektivizálásával. Különös tekintettel arra, hogy a magyar bírói gyakorlatban ilyen szigorítási tendenciát a Ptk. négy évtizedes praxisa során nem tudunk megállapítani, helyesebbnek látjuk mégis, hogy magát a törvényi kimentés lehetőségét nehezítsük meg. A mérvado külföldi jogok példáját követve, leghelyesebbnek látszana a kimentés lehetőségét az elháríthatatlan körülményekre visszavezethető károk körére korlátozni. Jó például szolgálat e megoldásra a hatályos jogunk részét képező, a nemzetközi adásvételre irányadó Bécsi Egyezmény megoldása (79. Cikk). Az itt található szabály szerint csak akkor nem tehető felelősség a szerződészegő fél valamely kötelezettségének elmulasztásáért, ha bizonyítja, hogy azt olyan akadály okozta, amelyet el nem háríthatott, s ésszerűen az sem volt elvárható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az akadállyal számoljon, azt elhárítsa vagy következményeinek elejét vegye.

b) A jelenlegi 339. § a szerződészegővel okozott károkért megállapított felelősség körében is a teljes kártérítés elvét fogadja el. Ezen elv alól még kivétel sem tehető, mivel a 318. § ebben a körben kizárja a 339. § (2) bekezdésének alkalmazhatóságát, s ezért a bíróság a kárért felelősséget rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények alapján részben sem mentesítheti a felelősség alól.

Ez a megoldás már eddig sem felelt meg a kereskedelmi üzleti forgalomban támasztható követelményeknek. Erre utal az a tény, hogy külkereskedelmi viszonylatban 1978 óta nem érvényesült kivétel nélkül a teljes kártérítés elve. A bírói mérséklés lehetőségén kívül a károkozó eleve csak azt a kárt köteles megtéríteni, amely magatartásának közvetlen következménye, és amellyel a szerződéskötés időpontjában a szerződészegő lehetséges következményeként előre számolhatott.⁷⁹ Még inkább indo-

---

⁷⁹ Az 1978. évi 7. sz. tvr. 15. §-a megadja a jogot a bíróságnak (választottbíróiságnak), hogy a kártérítést mérsékelhesse. A közvetlen és előre látható kárra korlátozott felelősséget ugyanezen tvr. 18. §-a rögzíti.

kolttá válik elszakadni ettől az elvtől akkor, ha – miként az imént javasoltuk – megszigorítjuk a szerződésszegő fél kimentési lehetőségét.

Az itt célzott módosítás legjobb modellje ismét a Bécsi Egyezmény (74. Cikk) lehetne. Az itt megállapított szabály szerint a kártérítés nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott, vagy amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről, mint a szerződésszegés lehetséges következményeiről az említett időpontban tudott vagy tudnia kellett.

Forrás: Vékás Lajos: 'Az új Polgári Törvénykönyv előkészítése',
megj.: *Polgári jogi kodifikáció – korszerűsítés vagy korszakváltás?*
IV. TDK Konferencia [2000. 11. 10-12.] Szerk.: Bodzási Balázs.
Budapest, ELTE ÁJK, 2001. 15-48. o.